

BERTHA BULCSU: BALATONI ÉVTIZEDEK

(részlet)

...És a villasor lakói? Regényt érdemelne. Annyi biztos, hogy a villasori status quo a felszabadulás után megremegett, megrendült. A zárt úri kerteken, villákon keresztülsüvöltött a társadalmi átalakulás kíméletlen, viharos szele. De kezdjük az elején. Kezdetben volt a falu, a föld, a parasztok és a halászok. A föld és a szőlő a parasztké volt, kivéve a partot, a vizet és az erdőt. Ezeket ugyanis a keszthelyi főúr, Festetics Tasziló herceg birtokolta. A századfordulón Balatonyöröknek Meszes-Györök a neve, s a mai villasor helyén még szántottak-vetettek a parasztok. A filoxera-járványt megelőző időben jól jövedelmeztek a szőlők, s a gazdáknak eszük ágában sem volt nyaralókkal, idegenforgalommal vesződni. De a filoxera elpusztította a szőlőket, s a pénz szűkösebben csörgedezett a faluba. Györök nagyálmú, örökké pipázó igazgatótanítója aztán kiadta a jelszót: fürdőéletet kell teremteni Balatonyörökön. Hirdetéseket tett közzé a pesti lapokban, s 1896-ban meg is jelent két család a parton, s ott töltötték a nyarat. 1901-ben már huszonnyolc család nyaralt Balatonyörökön. Az úri vendégek a parasztházaknál laktak, negyven korona havi bérért szobát s konyhát is kaptak. 1902-ben Balatonyörökön mindössze két villaszerű épület található, egyik abból is a falu közepén. Ekkor nyoma sincs még a mai strandfürdőnek, kabinsornak, partvédőműnek... A parton legelő terület, marhacsordák állnak a térdig érő vízben. A fürdőzők a csordát kerülgetve jutnak a vízbe. A falu tanítója s jegyzője nagyot és merészet gondoltak ekkor. Felkeresték Festetics Taszilót s engedélyt kértek tőle a partvonal fásításához, kiműveléséhez. Csodák csodája, a mogorva Festetics Tasziló, aki ugyanebben az évben nem járult hozzá, hogy Fenékpusztán kiássák a régészek Nagy Theodorik szülőházát, s aki később Horthy Miklóst sem volt hajlandó fogadni, a györöki tanítót és jegyzőt fogadta, kérésükre rábólintott. Megszületett a mai liget, félholdnyi árnyék, üde, kulturált partsáv. Megszaporodtak a nyaralók, s egyre többen gondoltak állandó villa, nyári ház építésére. Legtöbben a györöki magaspart gazdáit keresték fel. A földművesek lassacskán eladogatták a partmenti birtokaikat a pesti tanároknak, bankároknak, méltóságos és nagyságos uraknak. Az úri nép csak kétféle gazdától vásárolhatott földet. Vagy Festetics Taszilótól, aki sokkal nagyobb úr volt valamennyiüknél, vagy a földművesektől, akik önért dolgában semmivel sem maradtak le a keszthelyi herceg mögött. A mai villasor zömében a Tanácsköztársaság bukása után, a zsíros tanácsosi, főtanácsosi jövedelmekből épült. Horthy igyekezett megfizetni a hivatalnoki kart, s a hivatalnoki kar igyekezett valóságos úrrá változni. Így aztán a negyvenes években már feledésbe merült, hogy az eredeti gazda a györöki földműves volt, s a villasori fiatalurak nem restelltek időnként „büdösparasztolni”. Ez a rossz hangulat szerencsére nem állandósult, s a villasor lakói közül nagyon sokan jó barátságban maradtak az eredeti gazdával, eljártak annak szőlőjébe, bort vásároltak tőle, elbeszélgettek vele.

1945-ben megroppant a villasor kasztszelleme. Az elhagyott villákba új lakók költöztek, az új lakók új szokásokat kezdtek meghonosítani. A fordulat éve körül néhány szép villa gazdát cserélt. A pesti bankárok, üzletemberek, nyugdíjas katonatisztek „rosszat sejtve” visszahúzódtak az aprócska Balaton-parti faluba. Pénzüket házakba, telkekbe és szőlőkbe fektették. A házak közül később a legnagyobbakat államosították, de a telkek közül egyetlenegy sem. A telkekről a Rákosi-adminisztr-

ráció teljesen elfelejtkezett. Így aztán egy-egy pénzembernek nyolc-tíz vízparti telke is volt, nem beszélve a szőlőkről és a mandulásokról. Ezekből a rejtve maradt telkekből keletkeztek a hatvanas évek bankbetétjei, autói, pesti öröklakásai, perzsaszőnyegek. 1960-ban már kétszáz forintért adták a telek négyszögölét, s ma ezeröttszázért. Ahol a családban felnőtt gyermekek, egyenesági örökösök voltak, az új telektörvény sem okozott zavart. Időben szétírták mindent, s amit nem lehetett, azt eladták. Persze, olyan úr is akadt, aki a vagyonát perzsaszőnyegek formájában mentette át... Győrök közelében jártam egy présházban, ahol még most is hatalmas perzsák lógnak alá a mestergerendáról. Természetesen molyirtózva, becsomagolva, gondosan raktározva. A tulajdonos időnként elad egyet-egyet a szőnyegeiből. Egy szőnyeg harmincezer forint. Az egészen nagyok ötvenezret, vagy még annál is többet érnek.

A villasor lakói közül sokan már az ostrom elől lehúzódtak a vízpartra, s vissza sem mehettek volna Pestre, mert a lakásuk s mindenük ami a fővárosban maradt, megsemmisült. Egyetemi tanárok, mérnökök, gazdatisztek rekedtek így végleg a faluban, s ezek, ahogy múltak az évek beilleszkedtek a helyi emberek közé. Sokan megkoptak, elszegényedtek.

A villák államosítása körül nagy volt a hercehurca. Akik idejében észbe kaptak, azok hamis átírási papírokat készíttettek az ügyvédjeikkel, vagy lakókat fogadtak. Az persze nem volt közömbös, hogy ki milyen lakóra tett szert. Akinek például sikerült elintézni, hogy az egyik vezető falusi otthonából átköltözzön hozzá a villasorba, az megmentette a házat. Akinek szerényebb lakó jutott, esetleg egy sokgyerekes család, az lemondhatott a villájáról, akár államosították, akár nem. Az államosítások éppen olyan regényes fordulatok kíséretében zajlottak, mint később a villák visszadása, illetve eladása. Az egyik volt miniszteri tanácsos például éppen börtönben ült a villák eladásának időszakában. A tanácsos családja bent lakott a villában. Volt azonban még egy testvére. Az, a gazda távollétében, szemet vetett a villára. Meg is vásárolta az államtól, s a tanácsos családját kiköltöztette a mosókonyhába. Mire a tanácsos kiszabadult a börtönből, a háza már a testvére háza volt. Évekig nem értette, azt hiszem, ma sem érti egészen. Ezek az államosított és újra eladott villák sok bonyodalmat okoztak. Egyes Balaton-parti falukban becsületes pártemberek, tanácsi vezetők is kísértésbe jöttek, s addig csúrték-csavarták a törvényt, míg az egyik négyszázezer forintos villát százötvenezerért, a másik háromezrezer forintos villát nyolcvanezerért sikerült megvásárolniuk. Egyik a fiának, másik a lányának, harmadik a sógorának... A vagyon még a szenteket is megkísérti, hát még azokat az embereket, akik nap mint nap látják, hogy mennyi pénz forog, milyen adásvételek jönnek létre, milyen összegeket fizetnek ki egy-egy közepes ingatlanért. Az árak már régen az eget verik. De még mindig akad, aki megfizeti, akinek van miből kifizetni hatszáz-ezret, vagy akár egy milliót is. Az ember csak járja az üdülőtelepek új utcáit, és csodálkozik. Félig örül, hogy íme milyen takarékos nép ez a magyar, milyen jó ízlése van, milyen faragott kőből rakatja a házat, s félig gyanakszik. Gyanakszik, mert elkezd számolni. Akárhogyan szorozza, osztja az ember, a végeredmény egyértelmű: a bérből, fizetésből élők nem építhetnek ilyen luxusnyaralókat. Ha igen, akkor nem a bérből és fizetésből. Miből akkor? És kik ezek az emberek? De ezt csak közbevetem... 1950-ben nyoma sem volt még ennek a puccos gazdagságnak. 1950-ben sokan még a villasori urak közül is napszámba jártak, vagy beálltak Keszthelyen éjje-

liőrnek. Nem kellett mindnek a pénz, de aki nem érte még el a nyugdíjas korhatárt, annak vigyázni kellett. A közveszélyes munkakerülés paragrafusát akkor nagyon komolyan vették. S egyébként is mindenki igyekezett a szegénység, a kopottság látogatát kelteni.

A villasor jellegzetes figurája volt akkoriban egy bankár és a felesége. Ezek annyira el voltak foglalva egymás iránti gyűlöletükkel, hogy a történelem hullámverését észre sem vették. Egyszer fát vágtam náluk... A bankár és a felesége nyugágyaikban feküdtek az udvaron. Gyümölcsöt eszegettek, s a következő párbeszéd villódzott közöttük:

– Kedvesem, megint kivette a tányérról a legérettebb körtét...
– Édesem, túloz... Ezt a túlzási hajlamot is Antónia mamától örökölte...
– Kedvesem, ha nem tisztelném annyira, azt mondanám most, hogy piszkos dolgokat művel... Antónia anyának köszönhet mindent, az egész karrierjét, a kezemet...
– A kezét, édesem, azt a saját stupiditásomnak köszönhetem... Ez a kéz...
– Kedvesem, felemelte magát...
– Édesem, hogyan emelheti fel a tyúk a sást?
– Ki a sas? Maga? Kinevetteti magát. Nahát, hogy maga sas... Egye csak el előlem az érett körtéket, egye csak meg... Én majd megeszem a savanyú körtéket, ez illik az életemhez...

És ették a körtéket. A hangjuk ingerült volt, a szemük villogott. A napszámomra aztán este hosszan alkudtak, kevesebbet akartak fizetni...

[...]

Amelyik úrban volt tartás, s amelyik értett valamihez, az éppen csak megrezdült a fordulat éve után. De nem pusztult bele, nem koszosodott meg, nem esett kétségbe. Széchenyi Zsigmondot én életének legnehezebb időszakában ismertem meg. Nyugodtan, derűsen élt. Dolgozott, levelezett, olvasott. Értett valamihez. Természettudós, vadászember és író volt. Folyékonyan beszélt négy-öt nyelven, s ha a sors úgy hozta, fordítással is megkereste a kenyerét. A puritán életkörülményeknek pedig, azt hiszem, egyenesen örült. Hiszen az alaskai tél kemény szélviharait sátorban vészelte át, s általában megszokta a fegyelmezett tábori életet. De jártam az elmúlt tíz évben olyan grófnál is, aki nem bírta ki a próbatételt. Kis putriban lakott a családjával, s kubikos munkából élt. 1945-ben rádöbbsent, hogy semmihez sem ért. Ebbe bele is rokkant. Megkoszosodtak. Piszok s a legyek légiói tenyészték körülötök. Délután két óra tájban jártam náluk, de az éjjeliedényben még bent volt az éjszakai vizelet, s a legyek annak széléről startoltak minduntalan. Ez a gróf korábban a földjeiből élt. A földjein sem maga gazdálkodott, hanem az intézője. Ő csak átnézte negyedévenként a könyveket, s megnyugodott a gazdatisztek számadásaiiban. Valószínűleg még azt sem volt képes ellenőrizni, hogy mennyit lopnak tőle a gazdatisztek. A földosztás után légüres térbe került. Elvesztette azokat a termelési eszközöket, melyekből évtizedeken át élt. Föld nélkül már csak egy sovány ember volt a többi sovány ember között. Amikor én meglátogattam, akkor már sem az arcán, sem a kezén nem látszott, hogy valaha gróf volt, mi több, földbirtokos. Nyomorúságos életükbe csak a bécsi rokonok csomagjai hoztak átmeneti enyhülést... Ez a gróf nem küzdött a sorssal. Elfogadta, ami rámeretett, mindenbe beletörődött. Az üzletemberek, városi polgárok, ha bele is buknek egy-egy vállalkozásba, addig dolgoznak, küzdenek, gondolkodnak, míg újra sikerül felszínre kerülniük. Hány

iparos és kereskedő jelentett már csődöt? S mit láttunk ilyenkor? Két hónap múlva, a város másik részében új üzlet nyílt. S a tulajdonos nem más, mint a csődöt jelentő iparos. Vagy a föld népe, a munkás és a paraszt az élete során hányszor kezdi újra az erőfeszítéseket. Kigyullad a háza? Újat épít. Elveszti a jobb kezét? Bal kézzel dolgozik tovább. Kitalál valami olyan ipart, amihez főleg lábmunka kell. Hol van ez a küzdőszellem, ez a rugalmas újrakezdési hajlam az igazi „kékvérűek” között? Nem értetem a szerencsétlen gróf életét. Mire várt? Miért nem talált ki valamit? Valami apróságot, amivel emberibbé tehetné volna az életét... Miért nem meszelte ki a lakását? Miért tűrte maga körül azt a rengeteg legyet? Nehéz ezekre a kérdésekre válaszolni. Azt hiszem, ebből a grófból hiányzott az egyik legfontosabb emberi tulajdonság. A test és a szellem ereje, keménysége. A jellem, a szilárdság, az újrakezdési rugalmasság. Ezek az urak hasonlatosak voltak a fogyasztói társadalom elrontott embereihez. Azokhoz, akik megtanultak elfogadni, elvárni, kérni, igényelni, követelni, de nem tanultak meg dolgozni és küzdeni. A fogyasztás feltétele az árutermelés. Valakinek meg kell termelni az árut, s akkor azt egy másik embercsoport elfogyaszthatja. Ha aztán a fogyasztók valamilyen igazságtétel során az árutermelők közé soroltatnak be, nagy a visítás, nagy a nyögdécselés. Az író a termelők pártján áll. Azoknak az oldalán, akik teremtenek, akik lelkiismeretes munkájukkal alakítják a világot...

Bertha Bulcsu: Balatoni évtizedek. Szociográfia. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978. A szerző (1935–1997) író, újságíró. Életében 26 könyve jelent meg, írt elbeszéléseket, regényeket, tárcákat, karcolatokat, filmforgatókönyveket és szociográfiát. Posztumusz alternatív Kossuth-díjjal tüntették ki.